

СЕКЦІЯ 6. МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ В РІЗНИХ ІНСТИТУЦІЙНИХ І ПОВСЯКДЕННИХ КОНТЕКСТАХ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-275-6-17>

Кодлюк Л. І.,
*аспірантка кафедри іноземних мов
Тернопільського національного педагогічного університету
мені Володимира Гнатюка*

СОЦІАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ У СТРУКТУРІ ІНШОМОВНОЇ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

В умовах інтеграції України в Європейський простір та поживлення міжнародних контактів актуалізується проблема володіння іноземними мовами (ІМ). Одним із пріоритетних завдань іншомовного навчання є формування у здобувачів освіти лінгвосоціокультурної компетентності (ЛСК).

Беручи до уваги багатогранність соціальної поведінки у різних етнічних групах, посилюється роль соціального компонента у вказаній вище структурі. Вивчення змістового наповнення цієї компетентності дасть змогу розкрити механізми адаптації у чужомовному середовищі, сприятиме ефективній взаємодії та порозумінню представників різних культур.

Проблема обґрунтування сутності, структури та змістового наповнення лінгвосоціокультурної компетентності не є новою у науці. Вона стала предметом активного вивчення у напрацюваннях Н. Бориско, Є. Верещагіна, Н. Гальскової, І. Зимні, В. Костомарова, С. Ніколаєвої, Л. Рудакової, О. Соловової, С. Тер-Мінасової, у результаті чого отримано низку варіантів її ефективного вирішення.

Мета тез полягає у розкритті змісту соціального компонента у структурі іншомовної лінгвосоціокультурної компетентності та аналізі його змістового наповнення.

ЛСК тлумачиться науковцями як здатність і готовність особистості до іншомовного міжкультурного спілкування [5, с. 425].

Це новоутворення передбачає знання правил і соціальних норм поведінки носіїв мови, традицій, історії, культури та соціальної системи країни, мову якої вивчають [6, с. 235]. Відповідний рівень сформованості ЛСК дає змогу особистості без перешкод комунікувати з носіями мови та працювати з автентичними матеріалами, не піддаючись соціальним і психологічним бар'єрам, а також допоможе уникнути культурного шоку.

Окреслений феномен диференціюють як складне та багатокомпонентне явище, виділяючи у його структурі *соціолінгвістичну, соціокультурну та соціальну компетентності*. Ці складові функціонують у динамічній взаємодії, ґрунтуючись на принципі взаємозалежності мови і культури.

Розглянемо суть поняття соціального компонента та охарактеризуємо його змістове наповнення.

Соціальна компетентність трактується як готовність і бажання взаємодіяти з іншими, впевненість у собі, а також уміння поставити себе на чийсь місце і спроможність справитися із ситуацією, що склалася [1, с. 185]. Вона охоплює відповідні *знання* (певні правила і норми спілкування; ритуали і моделі комунікативної поведінки), *навички* та *уміння* (адекватно розуміти, правильно інтерпретувати та користуватися набутими знаннями) [5, с. 430].

Розкриємо зміст зазначених структурних компонентів.

Знання культурно-специфічних правил і норм спілкування та уміння ними користуватися. Відомо, що у кожному соціумі існують певні стандарти, що дають змогу визначити, яка поведінка є нормою у різних комунікативних ситуаціях: привітання, прощання, вибачення, запит інформації, висловлення прохання, скарг, вдячності, компліментів тощо. Науковці стверджують, що однією із передумов міжмовної та міжкультурної взаємодії є те, що співрозмовники мають знати закони комунікативної поведінки [7, с. 65].

Чільне місце у цьому аспекті займають правила ввічливості, які варіюють від однієї культури до іншої і часто стають джерелом міжетнічних непорозумінь. Зокрема, у Загальноєвропейській Рекомендації з мовної освіти виокремлюють «позитивну» ввічливість (виявлення інтересу про стан здоров'я; обмін враженнями, інтересами, «бесіда про проблеми»; вираження захоплення, вдячності тощо; ввічливість при врученні подарунків, побажаннях, висловленні гостинності); «негативну» ввічливість (уникнення загрозливого ставлення;

вираження жалю, вибачення за авторитарну поведінку; застосування етикетних обмежень); правильне вживання словосполучень «будь ласка», «дякую тобі» та ін.; неввічливість (різкість, надмірна відвертість; вираження зневаги, відрази; різко виражене невдоволення та докір; гнів, нетерпіння; демонстрування зверхності) [3, с. 119].

Зазначене проілюструємо прикладами із німецькомовної культури [2].

- Німці шанують володіння іноземцями їхньою національною мовою, а сам процес міжкультурного спілкування здійснюють ввічливо і тактовно. У розмові вони використовують, як і представники інших націй, звертання на «du» (ти) та «Sie» (Ви): перша форма використовується для спілкування із друзями та родичами, підкреслюючи довірливі стосунки; друга доміне у зверненні до старших за віком чи вищих за статусом. Вживши неправильну форму у спілкуванні, ставлення до співрозмовника може здатися грубим і некоректним.

- Шанобливо німці звертаються один до одного на прізвище, додаючи «Herr» та «Frau». Офіційне привітання у спілкуванні звучить так «Guten Tag, Herr / Frau Schulz!» (Доброго дня, пане / пані Шульц!). У повсякденному житті така форма звернення використовується рідше.

- У Німеччині у спілкуванні потрібно дотримуватися мовного етикету і уникати заборонених тем: фінанси (невиховано запитувати у співрозмовника про рівень його доходів та витрат); здоров'я (недоречними є розмови про стан здоров'я людини, поради з цього приводу); політика (у країні не заведено відкрито висловлювати невдоволення урядом та свою політичну позицію); релігія (країна є багатонаціональною та вільною у віросповіданнях, а розмови на подібну теми можуть стати причиною конфліктів).

Знання ритуалів і стандартизованих моделей комунікативної поведінки та уміння ними користуватися. У цьому контексті йдеться не просто про загальнокультурні ритуали (акт вітання, прощання тощо), а про моделі поведінки, притаманні конкретній культурі, тобто ті, що відрізняють її від інших. На думку методистів, такі знання та уміння часто потрібні для «виживання» в чужій країні. Сюди відносять також звичні для носія мови «ритуальні» дії під час користування громадським транспортом, відвідування пошти, банку, лікарні, супермаркету тощо [5, с. 430].

- Так, коли ви запрошені на зустріч чи гостину, звичним явищем є прояв уваги у формі маленького подарунка (книги, квіtkового букету тощо). Проте, якщо йдеться про неформальний захід між молодими людьми / друзями, у німців прийнято попередньо узгодити, чи потрібно брати щось із собою.

- У німців не заведено переходити дорогу у недозволених місцях і на червоне світло – це не тільки карається штрафом, а є презирством за неповагу до водіїв.

- У Німеччині господар запрошує за стіл гостей і, коли подані усі страви, бажає «Guten Appetit!» – це означає, що можна приступити до трапези. Незнання цього може спровокувати незручне становище гостя.

Чільне місце у міжкультурній комунікації займають паравербальні та невербальні засоби спілкування. Варто підмітити, що у науці не існує чіткого розмежування між ними і ці поняття часто ототожнюються.

До перших відносять тембр голосу, різні форми фонації (шепіт, легкий подих, крик, швидкість (темп), ясність звучання тощо; особливості артикуляції, інтонації; особливості оформлення писемного мовлення (почерк, щільність рядків, пропуски між словами чи літерами, пунктуація, домінуючі засоби виділення компонентів комунікативної структури речення (актуальне членування) тощо) [4, с. 65]. Наприклад:

- Німецька культура не належить до швидкомовних (порівняно із французькою, румунською чи молдавською) і за цим показником країна займає середню позицію. Проте при іншомовному спілкуванні слід звернути увагу на внутрішню регіональну швидкість мовлення: вона є вищою в Берліні і нижчою на півночі.

- Сварка у себе вдома – це особиста справа кожного. Проте публічне підняття тембру голосу до знайомої чи незнайомої людини сприймається німцями як непристойне явище.

- Створення шумних ситуацій при комунікуванні може мати також негативні наслідки. Залежно від місця спілкування (кафе, офіс, лікарня тощо) слід врахувати рівень шумності розмови та доречності гаміру, оскільки, можна отримати зауваження чи негативну оцінку.

Не менш важливими є невербальні засоби спілкування. До них належать «мова тіла» (жести, міміка, контакт очей, вираз обличчя, посмішки); «мова простору» (постава, позиція, відстань під час різних

видів спілкування: персонального, офіційного чи публічного); дотики, поцілунки, потискання рук та інші фізичні контакти. Ці засоби спілкування, на думку вчених, покликані акцентувати увагу на певній частині вербального повідомлення; заповнювати або пояснювати паузи, а також виражати намір продовження комунікації; зберігати контакт між співрозмовниками і регулювати потік мовлення; замінити окреме слово чи фразу [7, с. 65].

Міміка і жести у німців зовсім не виражені, тому їх демонстрування не схвалюється. Наприклад:

- У країні не можна показувати «зігу» (традиційне вітання нацистів), адже за це можуть виписати штраф і навіть посадити до в'язниці, не говорячи про особисту образу співрозмовника.

- А піднятий вгору великий палець («Мені подобається! / Супер!») місцеві мешканці можуть інтерпретувати не лише як миролюбно-нейтральний жест з вказаним вище змістом, а й як цифру «1».

- Німецькі студенти на знак схвалення виступу лектора стукають пальцями по столах. Незнання цього факту може спровокувати шок у виступаючого та стати причиною непорозуміння.

Таким чином, зазначене вище підтверджує важливість оволодіння у процесі навчання ІМ соціальною компетентністю. Адже, окрім здатності оперувати мовними і мовленнєвими засобами спілкування (з національно-культурною семантикою), накопичувати культурологічні та країнознавчі знання, учні мають ознайомитися із нормами спілкування та моделями комунікативної поведінки; освоїти тонкощі вербальної та невербальної взаємодії; формувати вміння їх коректного розуміння при різних обставинах. Зауважимо, що відповідний рівень сформованості цієї компетентності стане однією із передумов комфортного комунікування у чужомовному середовищі.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці критеріїв відбору навчального матеріалу для формування ЛСК в усному спілкуванні німецькою мовою учнів старшої школи.

Список використаних джерел:

1. Бронетко І. А. Методика формування лінгвосоціокультурної компетенції учнів загальноосвітніх шкіл. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені М. Гоголя. Сер. Філологічні науки.* 2014. Кн. 3. С. 183–185.

2. Гінка Б. І., Зінь Р. М. Was ist deutsch?: Stereotype und Realität: Reader zur Landeskunde. Типово німецьке: стереотипи та реальність: навчальний посібник з лінгвокраїнознавства. 2-е вид., випр. і доп. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 368 с.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
4. Застровська С. О. Вербалізація парамовних та немовних засобів комунікації (на матеріалі німецької мови). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер. «Філологія»*. 2010. № 2. С. 64–69.
5. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. лінгв. ун-тів і фак. ін. мов вищ. навч. закладів / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. / за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.
6. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: підручник для студ. вищ. навч. закл. / Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С. В. Тезікова та ін. Київ: Академія, 2010. 328 с.
7. Редько В. Г. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика: монографія. Київ: Генеза, 2012. 224 с.